

Oponentura doktorské disertace Mgr. Pavla Skály:

Základní problémy psychologické ekologie člověka

Téma posuzované práce se mi jeví jako mimořádně důležité. Autor si je vědom skutečnosti, že ekologická rovnováha na této planetě je vážně narušena a lidé navzdory mnohým varováním nadále přispívají k ničení životního prostředí. Jak jsem pochopil, jeho záměrem je využít dostupných psychologických prostředků k tomu, aby lidé snáze přijímali skutečnost, že jsou pouhými účastníky mnohých forem života na této planetě a vedli si ekologičtěji, aniž by samotnou ekologii chápali jako nějaké „nové učení“, jež je jim proti jejich vůli a potřebám zvenčí vnucováno.

Posuzovaná práce je přehledem dosavadních snah prosazovat ekologická pravidla s využitím psychologie. Autor nabízí následující „vzestupnou vývojovou řadu současných podob psychologického přístupu k ekologii člověka“, při čemž každou její etapu podrobuje kritickému zkoumání:

(1) Environmentální psychologie, je charakterisovaná fundamentální vnitřní metodologickou rozporností a labilitou, vyplývající z nesmiřitelných nároků objektivismu a pozitivismu. Její metodika je založena na krajně problematických, a přitom nereflektovaných a nevymezených pojmech.

(2) Neopsychoanalytický přístup Ericha Fromma je dle autora důslednější a stabilnější, nezátížený již nárokem pozitivismu. Objektivistické základy tohoto přístupu však mají za následek opomenutí problému pozorovatele a metafysický esencialismus nezakotvený ve zkušenosti. Neopsychoanalýza je sice dynamická, avšak nedůsledně a mechanisticky jednostranně.

(3) Naessovská hlubinná ekologie představuje podle autora průlom v tom smyslu, že přestává lpět na racionalismu a klasickém objektivismu. Dostává se však do „jakéhosi objektivismu inverzního“, který podle autora (a já s ním souhlasím) opět znemožňuje dynamický přístup a devalvuje žitou zkušenost, čímž se z praktického hlediska stává irrelevantní mystickou záležitostí.

(4) Roszakovská ekopsychologie sice „rovněž zůstává v objektivistickém metodologickém rámci“, ale nedevalvuje zkušenost ani racionalitu a respektuje dynamiku vztahu člověka a prostředí. Snahy o překonání subjekt-objektového rozštěpu však v konečném důsledku vyznívají naprázdno.

(5) Radikální ekopsychologie Andy Fishera, již zcela opouští objektivismus ve prospěch fenomenologie a hermeneutiky, čímž nabývá relativně stabilní a koherentní základny pro interpretaci struktury vztahu člověka a prostředí. Je-li psychologie v klasickém smyslu vázaná na objektivistický diskurs, pak je v radikální ekopsychologii psychologická ekologie v podstatě završena, což dává možnost pokládat předloženou vývojovou řadu za ukončenou.

Andy Fisher se však zde nezastavuje a ve snaze pochopit dynamiku vztahu člověka a prostředí, opouští klasickou fenomenologii a uvažuje esencialisticky, což mu mimo jiné umožňuje účinně tematisovat jak psychopatologickou, tak environmentalistickou problematiku na obecné úrovni.

Autor posuzované práce navrhuje určité modifikace Fisherova přístupu, jež mají smířit fenomenologické nároky na prožitkové (zkušenostní) zakotvení s potřebou (resp. nutností) tematisovat dynamiku vztahu člověka s prostředím. Je pro adopci metafysiky lévinasovského stylu a navrhuje diferenciaci pojetí nevědomí. Fisherova představa je podle jeho názoru příliš homogenní, což, jak cítí, „je v rozporu se zkušeností“. Posledním autorovým návrhem je

přehodnocení Fisherovy implicitní představy o nezávislosti fenomenality životního prostředí/světa na tělesnosti.

Autor soudí, že v této modifikaci by se mohl Fisherův přístup stát nikoli jen konstrukcí (hypotézou o ?) vztahu člověka a prostředí, ale snad i pomůckou k interpretaci a ovlivnění této interakce v tom smyslu, aby lidstvo už konečně přestalo hubit sebe i planetu.

Souhlasím s tím, co jsem pochopil jako autorův názor, totiž že je lidem zapotřebí učinit jim ekologické poznatky stravitelnějšími. Snad jsou k tomu vhodné i prostředky těch psychologických systémů, jež bývají nazývány „dynamické“, t.j. beroucí v potaz, že duševní život člověka je plný nevyhnutelných vnitřních rozporů, které mohou subjekt motivovat k tomu, aby je tvořivě překonával (v životě se „realisoval“), nebo aby stagnoval v neuróze nebo ještě závažnější duševní poruše.

V souladu s autorem také považuji protieologické chování za projev emoční nerovnováhy těch, kteří tak jednájí. Namísto svých skutečných potřeb, nevědouce, že tak činí, vyhovují svým pseudopotřebám.

Vzhledem k tomu, že jsem sám málo vzdělán ve filosofii, a též proto, že mé profesní zázemí je v klinické psychoanalýze, nemohu se ubránit následujícím námitkám:

(1)

Psychoanalýza (a od ní odvozené psychotherapeutické postupy) mohou být účinné pouze se souhlasem pacienta (nebo pacientů ve skupinovém uspořádání terapie).

(2)

Zvědomování a interpretace vnitřních konfliktů se daří pouze tehdy, je-li pacient přítomen a může-li na interpretaci reagovat. Interpretace je hypotéza terapeuta, který ji klade pacientovi formou otázky, zda mu tento výklad dává smysl. V klinické praxi víme, že všechny naše interpretace jsou nutně nepřesné, určené k tomu, aby v pacientovi probudily zájem o to, která přání, které potřeby, normy, ideály atd. jsou u něj ve vzájemných rozporech.

(3)

Ekosystém, jehož je člověk součástí, je v jeho mysli (individuálně často značně odlišně) též reprezentován. Neumím si však představit, jak pacientovi nebo skupině pacientů vnuknout, aby se začal zajímat o tu část svého duševního života, jež mu aktuálně „nedělá problém“. Věřím však, že poté, co se terapeuticky vyřeší některé patogenní vnitřní konflikty, subjekt se stává k ekologickým otázkám citlivější. Tuto zkušenost mám s většinou svých pacientů. Je to však zdlouhavé, pracné a omezené jen na ty lidi, kteří u sebe shledali cosi v nepořádku a měli potřebu to konzultovat.

(4)

Předešlým třem námitkám lze oponovat tvrzením, že přece existuje tzv. **aplikovaná** psychoanalýza a z ní odvozená hlediska k interpretaci uměleckých výtvorů, sociálních jevů, historických událostí a podobně. Jejím cílem je dobrat se souvislostí např. mezi osobností autora a jeho dílem, nebo pochopit, jak mohou individuální motivace podnítit skupinové nebo širší sociální jevy. Existuje i psychoanalytickými poznatky inspirovaná pedagogika. Ano, existuje, ale pouze jako jedno z mnoha možných hledisek. V nepřítomnosti pacienta nebo skupiny pacientů tu není nikdo, kdo by mohl podávané interpretace upřesnit nebo vyvrátit. Jakoukoli **aplikaci** psychoanalytických poznatků mimo klinickou situaci, považuji za **nové učení**, jež je lidem předkládáno za tím účelem, aby mu uvěřili. Tím nijak nechci snižovat hodnotu autorova úsilí učinit lidstvu ekologii srozumitelnější, přístupnější a stravitelnější. Věřím spolu s ním, že mnozí lidé toto pro ně **nové učení** potřebují a přeji mu, aby na tomto poli dosáhl pro nás všechny tolik potřebného pokroku.

(5)

Nebudu podrobněji rozebírat autorovy omyly nebo nepřesnosti při formulaci základních psychoanalytických pojmů (např. ego, id, superego, self a podobně), protože je považuji za

nepodstatné. Ty nepřesnosti podle mého názoru pocházejí z toho, že autor je více filosofem než praktikem. Jeho dosavadní „žitá zkušenost“ nemohla tyto pojmy dostatečně obsáhnout, protože mu (nutně) schází klinická zkušenost s pacienty. Jeho návrhy, jak obohatit ekologii o lidský rozměr jejího příjemce, pravděpodobně nesměřují tolik ke klinikům, jako k výzkumníkům.

Své předešlé námitky nemusím brát zpět, když si uvědomím, že mohou být dobrou inspirací pro psychologicky poučené a výzkumně orientované ekology, kteří by chtěli spolupracovat s psychodynamickými psychoterapeuty na projektech, jež mají zkoumat možnosti zprostředkovat ekologické hledisko „self-syntonním“ (nenahlížejícím své konání) subjektům, kteří zcela bez náhledů na své **zdánlivé** potřeby svůj ekosystém nevědomky ničí.

Z tohoto hlediska doporučuji vlídné přijetí autorovy práce jakožto filosoficky inspirujícího pohledu na budoucí výzkum možností **nového ekologického učení**, t.j. na osvícení neuroticky inhibované, ale vlivné části lidské populace ve smyslu jejího ústupu od zdánlivě dobře míněného, ale ekologicky ničivého trendu lidského vývoje.

Navzdory terminologicky nesrozumitelné a z hlediska common-sense zmatené formulaci autorových názorů, považuji jeho příspěvek za přínos k budoucímu eko-psychologickému výzkumu přijatelnosti psychologicky srozumitelného přístupu k udržitelnosti života na této planetě.

Doporučuji, aby vědecká komise, posuzující předloženou zprávu, byla shovívavá k autorově nezbytné širší neobeznámenosti s předkládanou problematikou a ocenila jeho snahu o budoucí metodologické zaměření budoucích interdisciplinárních výzkumů.

doc. MUDr. Václav Mikota, CSc.
přednosta Subkatedry psychoterapie IPVZ
Šafaříkova 16, 120 00 Praha 2
Tel. +420 222 513 868
e-mail: vaclav.mikota@worldonline.CZ

V Praze 3.9.2008

